

*Dvacet let poté
Ohlédnutí za ekonomikí na IES FSV UK 1990-2010
Konference v rámci oslav 20 let obnovení ekonomie
na UK a 20 let FSV UK
18. 10. 2010*

EKONOMIE A POLITOLOGIE

Sourozenci nebo vzdálení příbuzní?

**František Turnovec
IES FSV UK**

Duncan Black

- **Duncan Black** (1908-1991) byl skotský ekonom, který se pokusil v knize „The Pure Science of Politics“ (1948) zformulovat základy metodologie politických věd. Knihu nikdo nechtěl vydat a jeho články odmítaly ekonomické i politologické časopisy: pro ekonomy to nebyla ekonomie a pro politology to nebyla politologie. Krátce poté se objevil K. J. Arrow a došlo ke znovuobjevení základních děl kvantitativní politologie za uplynulých 200 let. Nakonec Blackova kniha vyšla v rozšířené verzi pod názvem The Theory of Committees and Elections v roce 1958 a stala se vědeckým bestsellerem.
- V této prezentaci vycházíme z Blackova konstatování:
“Economics and Political Science are the same in kind: that when we do eventually obtain a ‘satisfactory’ Political Science, it will have the same distinguishing marks as Walras’ Elements or Pareto’s Manuel, or perhaps Marshall’s Principles, with the admixture of the rigorously formal and the descriptive treatment – rather than those of the existing texts in Politics. And the core of the treatment, we hold, will consist of a set of formal or mathematical propositions”

Black, D., The Unity of Political and Economic Science. Citováno dle: The Theory of Committees and Elections, revised second edition, edited by Iain McLean, Alistair McMillan and Burt L. Monroe, Kluwer Academic Publishers, Boston, Dordrecht, London, 1998, 353-361.

Sociální vědy nejsou disjunktní

- **Ekonomie a politologie jsou toho snad nejvýraznějším příkladem**
- **Každá vědní disciplína má svůj předmět zkoumání a metodologii zkoumání**
- **V čem lze spatřovat neprázdný průnik ekonomie a politologie pokud jde o předmět zkoumání, a v čem průnik metodologie?**
- **Budeme-li dále hovořit o veřejných statcích, máme na mysli jejich poněkud obecnější vymezení než v ekonomii: veřejným statkem není jen osvětlení ulic nebo veřejná bezpečnost, ale i svoboda, demokracie, sociální stát, právní systém a ochrana životního prostředí.**

Předmět politologie a ekonomie

- **Politologie** je sociální věda, která se zabývá studiem organizace společnosti, vládnutí a politiky: způsoby chování a rozhodování jednotlivců, skupin a společnosti jako celku (v určitých institucionálních rámcích) o lokálních, regionálních a globálních veřejných statcích.
- **Ekonomie** je sociální věda, která se zabývá rozhodováním o využívání vzácných (omezených) výrobních zdrojů: způsoby chování jednotlivců, skupin a společnosti určujícími jaké soukromé statky a služby mají být vyráběny, jak mají být vyráběny a jak mají být mezi členy společnosti rozdělovány.
- [Encyclopedia Britannica, 2009]

Předmět politologie a ekonomie

- Jak politologie tak ekonomie tedy **studují chování stejných subjektů**, pouze v jiných prostředích: politologie v prostoru politického rozhodování o veřejných statcích (homo politicus), ekonomie v tržním prostoru rozhodování o soukromých statcích (homo oeconomicus).
- V obou případech jde o mechanismy **agregace individuálních preferencí do preferencí sociálních**: zatímco v ekonomii je nástrojem agregace tržní mechanismus (“neviditelná ruka trhu”), v politologii jde o různé algoritmy kolektivního (skupinového) rozhodování (ať již v rámci oligarchie, demokracie či různých forem autokracie).

Teoretické jádro

- Každá věda má své teoretické jádro: základní předpoklady o fungování studovaných objektů.
- V ekonomii je tímto teoretickým jádrem koncepce efektivity (pojem Paretovské optimality) a maximalizace užitku vedoucí prostřednictvím trhu dokonalé konkurence k ekonomické rovnováze která je efektivní.
- V politologii jde zejména o koncepci demokratického rozhodování uskutečňovanou prostřednictvím zastupitelské, resp. přímé demokracie agregací individuálních preferencí občanů do skupinových resp. společenských preferencí, vyhovujících požadavkům rovnosti politických práv všech jednotlivců.

Manipulace a strategické chování

- Teoretické jádro je vždy abstrakcí, zjednodušeným modelem vytvořeným na axiomatickém základě. S institucionálním rámcem, opírajícím se o tento model, jsou vždy problémy.
- Dokonalá konkurence v ideální podobě neexistuje a nikdy neexistovala a homo oeconomicus má vždy tendenci k uplatňování svého vlivu k maximalizaci vlastního užitku na úkor společenské efektivity.
- Neexistují ani ideální volební, hlasovací a rozhodovací systémy, které by vylučovaly ovlivňování skupinových a společenských preferencí strategickým chováním jednotlivých aktérů a tím i nerovnost individuálních práv.

Manipulace a strategické chování

- **V obou případech hovoříme o strategickém chování, resp. manipulaci, která vede k systémovým selháním „ideálních“ teoretických ekonomických a politických mechanismů.**
- **Manipulace je klíčovým problémem jak ekonomie, tak politologie.**
- **Popsání a analýza různých způsobů manipulace je nutnou podmínkou hledání nástrojů k jejich eliminaci.**

Průnik v předmětu zkoumání

- **Politologie i ekonomie zkoumají mechanismy agregace individuálních preferencí jednotlivých aktérů ekonomických a politických procesů a strategické chování těchto aktérů, které vede k selháním politických a ekonomických mechanismů v porovnání s deklarovanými axiomy ideální politické rovnoprávnosti a ekonomické efektivity.**
- **Ve společnosti, v níž se přerozděluje 40% HDP a rozhodování o přerozdělování a veřejných statcích se uskutečňuje v různých výborech a radách, a podobně i strategická ekonomická rozhodnutí nevznikají na trhu, nýbrž v různých grémiích, nelze striktně oddělit homo oeconomicus od homo politicus.**

Metodologie

- **Obě disciplíny používají (zejména na úrovni politické a ekonomické filozofie), pozorování, textovou analýzu a zobecňování pozorovaných nebo již popsanych jevů (a do jisté míry metodu neúplné textové indukce, kdy podobnost či shoda názorů několika vědců je argumentem pro podporu správnosti těchto názorů).**
- **Je-li však předmětem zkoumání strategické chování aktérů ekonomických a politických procesů a z něho plynoucí důsledky, nelze vystačit se seznamy verbálních hypotéz několika shodně uvažujících autorů.**
- **Exaktní nástroje, rozšiřující analytické možnosti politologie a ekonomie existují, a některé z nich jsou jim dokonce šity na míru.**

Metodologie

- První laureát Nobelovy ceny za ekonomii (1969), **Ragnar Frisch**, zavedl v roce 1932 pojem ekonometrie jako “aplikace matematických a statistických nástrojů na ekonomické problémy a teorie”.
- V průběhu posledních 80 let se ekonometrie stala jedním z fundamentálních nástrojů ekonomických analýz.
- V širším smyslu (jak byla původně interpretována Ragnarem Frischem) **ekonometrie formuluje matematické modely ekonomických procesů a s použitím pozorovatelných údajů odhaluje přímo nepozorovatelné vlastnosti a potvrzuje nebo zamítá závěry a tvrzení, získané analýzou abstraktních ekonomických modelů.**
- V úzkém smyslu je **ekonometrie** nástrojem empirického testování hypotéz ekonomické teorie na základě aplikací matematické statistiky, a aplikace teoretické mají nálepku **matematické ekonomie.**

Metodologie

- Chování agentů na ekonomických trzích obvykle popisují údaje o HDP, inflaci, spotřebě, nezaměstnanosti, příjmech, úsporách, tržbách a zisku. Chování ve veřejném prostoru politiky lze charakterizovat volebními statistikami a výsledky, údaji o výsledcích průzkumů preferencí a veřejného mínění, o politickém chování členů zastupitelských sborů apod.
- V obou případech existují pozorovatelná data a jejich časové řady, poskytované různými statistickými službami, institucemi výzkumů veřejného mínění atd.
- Otázkou je, zda by politologové, disponující podobnými (a v mnoha případech totožnými) údaji jako ekonomové, neměli používat podobné metody jejich analýzy.
- Definujme pojem **politometrie** stejným způsobem, jakým Frisch definoval ekonometrii: **jako aplikaci matematických a statistických metod na politologické problémy a teorie.**
- Ve stejném smyslu jako v ekonomii můžeme eventuálně rozlišovat mezi **politometrií** jako nástrojem ověřování hypotéz, a **matematickou politologií** (teoretické matematické modely).

Historické kořeny

Matematická politologie vznikla více než o století dříve než matematická ekonomie. Jejím zakladatelem byl **Nicolas de Caritat, marquis de Condorcet (1743-1794)**, matematik, politický filozof, liberální demokrat a státník z období velké francouzské revoluce.

Condorcet je tvůrcem teorie voleb a hlasování a tzv. sociální matematiky (1785), dnes známé pod názvem „social choice“, ale významně přispěl i k teorii lidských práv, ústavní teorii, a odvolávají se na něj i představitelky feminizmu jako na průkopníka ženských práv. Nakonec se stal obětí jakobínského teroru (podle jedněch zdrojů spáchal sebevraždu krátce po uvěznění, podle jiných byl svými vězniteli zavražděn).

Na více než 150 let upadl do zapomnění a teprve Kenneth J. Arrow navázal na jeho dílo: Podnětem pro slavnou Arrowovu větu byl Condorcetův paradox a jeho axiomatika hlasovacích procedur. Condorcetovy stěžejní práce byly poprvé publikovány v angličtině teprve v roce 1994.

Rozšířená česká učebnice politologie **R. David, Politologie, 5. vydání, Nakladatelství Olomouc, 2005**, toto jméno nepozná.

Další jména

- **Jean-Charles de Borda** (1733-1799), francouzský matematik, modely hlasování, zapomenut až do poloviny 20. století
- **Charles Dodgson** (1832-1898), matematická teorie hlasování, politologií ignorován, známější pod jménem Lewis Carroll jako autor Alenky v říši divů
- **Thomas Hare** (1806-1891), teorie volebních systémů, vzhledem k tomu, že nebyl matematik, je politologií tolerován

Další jména, 20. století

- **John von Neumann** (1903 -1957), teorie her jako speciální metodologický nástroj pro společenské vědy
- **Kenneth Joseph Arrow** (1921-), Social choice and Individual Values, šokující výsledek o nemožnosti agregace individuálních preferencí do sociálních tak, aby sociální preference nebyly diktátorské, politologií opomíjen, Nobelova cena za ekonomii 1972
- Anthony Downs, Duncan Black, Amartya Sen, James Buchanan, Gordon Tullock, William Riker, Mancur Olson a celá řada dalších

Politologie v ekonomii

- K oddělení politologie a ekonomie, které mají společné předky, došlo teprve v druhé polovině 19. století.
- Dědictvím ekonomie v období emancipace zůstala politická ekonomie, která ze společné minulosti převzala tradici zkoumání ekonomických procesů v společensko-politických souvislostech.
- V politologii po dlouhou dobu převažovala politická filozofie a exaktnější analytické přístupy byly v oblasti studia politických procesů zanedbávány.
- Vzhledem k tomu, že rychle se rozvíjející ekonomie tyto přístupy postrádala, musela si je implementovat a často i vytvářet sama.

Politologie v ekonomii

- Došlo tak k postupnému utváření celé řady ekonomických vědních oborů, které se svým obsahem s politologií významně překrývaly a odlišovaly se přijetím v politologii opomíjené metodologie.
- Nová politická ekonomie je dnes chápána jako souhrn relativně samostatných disciplin: institucionální ekonomie, teorie veřejné volby, konstituční ekonomie, veřejné finance, ekonomie blahobytu a spravedlnosti, ekonomie vlastnických práv.

Politologie v ekonomii

- V polovině 20. století došlo na půdě ekonomie k metodologické revoluci, charakterizované zejména použitím matematického modelování a matematických metod v ekonomickém zkoumání. Tato revoluce se intenzivně projevila i ve vývoji politické ekonomie.
- Nová politická ekonomie potom zpětně ovlivnila vývoj v politologii (zejména anglo-americká politologická škola, založená na teorii racionální volby).
- Metodologická revoluce v politologii k nám však zatím nedorazila.

Ekonomie a politologie na IES

- Již od počátku formování ekonomického studia a výzkumu na IES se průnik ekonomie a politologie stal jedním z významných témat.
- Představitelé tohoto zaměření: K. Kouba, L. Mlčoch, O. Schneider, M. Sojka, M. Gregor, F. Turnovec
- Ve výuce: teorie veřejné volby (public choice), veřejné finance, nová politická ekonomie, institucionální ekonomie, politická ekonomie evropské integrace, teorie her...

Ekonomie a politologie na IES

- Ve výzkumu: analýza institucionální ekonomie evropské integrace, institucionální analýza ekonomické transformace, ekonomická teorie politických trhů, politická ekonomie volebního chování, teorie racionálního voliče a modely strategického hlasování, modely vlivu ve výborech apod.
- Celá řada bakalářských, magisterských a doktorských prací a výzkumných grantů.
- Část tématického zaměření vydávaných časopisů Czech Journal of Economics and Finance, AUCO Czech Economic Review.

Několik poznámek na závěr

- Po dlouhou dobu se podstatná část politologie, zejména v metodologické oblasti, vyvíjela mimo její rámec a našla útočiště v ekonomických vědách.
- Dokud nedoroste nová generace politologů, kteří získali či získají vzdělání v zahraničí, především v anglosaské oblasti, bude tomu tak i nadále.
- Ekonomie na IES by proto měla pokračovat v rozvoji výuky a výzkumu nové politické ekonomie a s ní souvisejících politologických disciplin a zprostředkovat moderní politické vědy studentům a odborné veřejnosti.

Vybrané reference

- **Black D. (1998), The Theory of Committees and Elections, revised second edition, edited by Iain McLean, Alistair McMillan and Burt L. Monroe, Kluwer Academic Publishers, Boston, Dordrecht, London.**
- **Brams J. (2008), Mathematics and Democracy, Princeton University Press, Princeton.**
- **Gregor, M. (2005), Nová politická ekonomie. Karolinum, Praha**
- **Schofield N. (2004), Mathematical Methods in Economics and Social Choice, Springer, Berlin, Heidelberg, New York.**
- **Taylor A.D. - Pacelli A.M.(2008), Mathematics and Politics, Strategy, Voting, Power and Proof (second edition), Springer, Berlin, Heidelberg, New York.**
- **Turnovec F. (2003), Quantitative Methods in Political Sciences. In: Dvořáková V. and A. Heroutová eds., 2. kongres českých politologů, Česká společnost pro politické vědy, Praha, 153-160.**